

Anna Sadurska
Uniwersytet Warszawski

KORPUS RZEŹB PALMYREŃSKICH W MUZEACH SYRII

W 1975 r. z okazji pobytu w Warszawie zaproszonego przez Uniwersytet Warszawski dr Adnana Bounni, dyrektora wykopalisk w Naczelnej Dyrekcji Starożytności i Muzeów Syrii, za zgodą Pana Rektora UW, prof. dr Zygmunta Rybickiego, nawiązane zostało porozumienie między naszą uczelnią a Naczelną Dyrekcją w sprawie wspólnego opracowania przez mieszaną grupę pracowników obu instytucji korpusu rzeźb palmyreńskich w muzeach Syrii, a przede wszystkim w Palmyrze i Damaszku.

W ciągu dwóch lat poprzedzających pierwszą akcję terenową opracowany został projekt korpusu i przygotowana niezbędna dokumentacja. Ustalony też został skład osobowy grupy autorów katalogu rzeźb w Muzeum Palmyry, ustalono podział pracy i jej harmonogram. Całością prac kierują: dr Adnan Bounni i ja. Do zespołu autorskiego wchodzi: Khaled Assaad, dyrektor Muzeum Palmyry, mgr Krzysztof Makowski, st. asystent Instytutu Archeologii UW. Pracę podzielono w następujący sposób: A. Bounni - inskrypcje, Kh. Assaad - dokumentacja archeologiczna i epigraficzna, K. Makowski - katalog rzeźb, A. Sadurska - opracowanie zespołów (p. niżej) i redakcja tomu.

Ze względu na ogrom materiału zespół postanowił podzielić tom poświęcony Muzeum Palmyry na 3 fascykuły:

- 1) rzeźby sepulkralne z określonych zespołów (grobowców),
- 2) rzeźby sepulkralne - znaleziska luźne,
- 3) rzeźby kultowe, wotywne i inne z określonych zespołów oraz znaleziska luźne.

Każdy fascykuł składać się będzie z dwóch części:

- 1) charakterystyka zespołów wg stanowisk archeologicznych,
- 2) katalog zabytków wg typów i w układzie chronologicznym.

Sądzę, że w ten sposób będzie można pogodzić wymogi publikacji archeologicznej (opracowanie zabytków w całym archeologicznym kontekście) i katalogu dzieł sztuki (łączone opracowanie całych kategorii zabytków) oraz uszanować prawa autorskie odkrywców.

W okresie 15-30 września 1977 r. cała grupa, dzięki zaproszeniu autorów polskich przez Dyrekcję Starożytności Syrii, mogła przeprowadzić akcję inwentaryzacyjną w terenie, tj. w Muzeum Palmyry, oraz w grobowcach, w których część rzeźb pozostaje in situ. Ta pierwsza ekspedycja poświęcona była na inwentaryzację zabytków przewidzianych do pierwszego fascykułu. Poza

zespłem autorskim w pracach naszych brał udział mgr Ahmed Taha, absolwent UW, wicedyrektor Muzeum Palmyry. Dokumentację fotograficzną wykonali: Mohammed Zoubi, mgr Krzysztof Makowski.

Na akcję tę nie można było przeznaczyć więcej niż 10 dni. W tym czasie wykonaliśmy inwentarz z natury, scontrum z inwentarzami muzealnymi oraz dokumentację fotograficzną 24 zespołów liczących razem 342 zabytki (w tym 270 z hipogów). Zespoły te można podzielić na następujące grupy: hipogea (17), świątynie grobowe (3), wieże grobowe (4). Stosując inne kryterium można podzielić powyższe 24 zespoły na opublikowane całkowicie, częściowo oraz inedita.

Do pierwszej grupy należą rzeźby z grobowców odkopanych przez misje archeologiczne Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. dr K. Michałowskiego, w latach 1959-1971 (2 hipogea, 2 wieże grobowe) oraz przez misje Dyrekcji Starożytności Syrii (3 hipogea). Częściowo, głównie od strony epigraficznej, opublikowane są zabytki z zespołów od dawna znanych, badanych przez różne misje cudzoziemskie i syryjskie (2 hipogea, 2 wieże, 3 świątynie grobowe). Największą grupę stanowią inedita z 10 hipogów (164 zabytki). Dla wyjaśnienia tego stanu rzeczy należy dodać, że zostały one odkryte w latach 1953-1956, a więc w krótkim okresie, w trakcie budowy rurociągu biegnącego przez nekropole południowo-wschodnią. Obfita dokumentacja archeologiczna pozwoli jednak na odtworzenie zespołów z tych grobowców i należyte opracowanie zabytków rzeźby sepulkralnej.

W wyniku wyżej omówionej akcji inwentaryzacyjnej założono 343 karty inwentarzowe zawierające podstawowe dane: określenie kamienia, wymiary, stan zachowania, numery inwentarzy, referencje oraz skrótowy opis i pierwszą lekturę inskrypcji. Dokumentacja fotograficzna obejmuje 360 zdjęć oraz inwentarz negatywów. W niektórych wypadkach sporządzano też odrębne rysunki i szkice.

Harmonogram prac przewiduje na 1978 r. sporządzenie katalogu 270 zabytków z hipogów, opracowanie 17 zespołów, dopełnienie dokumentacji opisowej i fotograficznej, weryfikację tekstów (lektur i tłumaczeń). Należy dodać, że zarówno dokumentacja, jak ostateczny tekst dzieła sporządzany jest w języku francuskim.

Już w trakcie prac inwentaryzacyjnych, pomimo nieodzownego pośpiechu, udało się dokonać kilku oryginalnych stwierdzeń. Wykryto więc kilka typów rzeźby sepulkralnej, dotychczas nie znanych, a w każdym razie nigdzie nie publikowanych. Należą do nich kolosalne grupy bankietowe w rzeźbie pełnej, ustawiane na murowanych podiach w podwórzach świątyń grobowych, sarkofagi zdobione czterostronnie, miniatury (o wysokości kilku centymetrów) stel i popiersi.

Wyjaśniono pewne szczegóły ikonograficzne, jak np. znaczenie pojedynczego kolczyka, nacięć twarzy, tzw. wianka z siedmioma guzami.

Należy przypuszczać, że opracowanie zabytków z dobrze określonych, zwartych zespołów, nie pozbawionych materiału inskrypcyjnego pozwoli na do-

konanie nowych ustaleń w zakresie periodyzacji rzeźby palmyreńskiej, a w konsekwencji dokładniejsze niż było to dotychczas możliwe opracowanie także znalezisk luźnych.

Na zakończenie należy wspomnieć, iż wszelkie koszty inwentaryzacji wraz z dokumentacją fotograficzną poniosła Naczelna Dyrekcja Starożytności Syrii. Uniwersytet Warszawski pokrył natomiast koszty złotówkowe podróży Warszawa-Damaszek-Warszawa dwojga swoich pracowników oraz wyasygnował pewną kwotę na opracowanie dokumentacji w 1978 r. w Warszawie.